

Отримано 28.04.2025р
Голова редакції спеціалізованої
ради ДФ 26.133.086
доктор педагогічних
наук, професор
Олександр О.М.

Рецензія

на дисертацію Бондаренко Анни Юріївни
**«Образ Київської Русі в українській
інструментальній музиці 1960-х–1980-х років»**,
представлену на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво»,
галузь знань 02 «Культура і мистецтво»

Тематика Київської Русі посідає особливе місце в історії української культури, адже саме в цій епосі вбачаються витoki державності, християнської традиції та національної самосвідомості. Звернення митців до даної тематики постає не лише актом культурної пам'яті, а й засобом художнього осмислення національної спадщини у соціально-політичних умовах. Тематика Київської Русі функціонує як символ культурної спадкоємності та самобутності, а також як простір для художнього переосмислення історії.

Дисертація А. Бондаренко без сумніву є значущим внеском у сучасне українське музикознавство, що охоплює малодосліджену, однак вкрай актуальну проблематику – виявлення жанрово-стильової специфіки втілення образу Київської Русі в українській інструментальній музиці періоду 1960-х – 1980-х років (с. 25 дис.). Наукова новизна отриманих результатів, означена у кваліфікаційній праці на с. 27, є беззаперечною. В полі наукового доробку опиняється широкий спектр творів – від фортепіанних циклів (Б. Фільц, І. Соневицького, Г. Саська) до оркестрової та балетної музики (А. Білошицького, В. Годзяцького, О. Яковчука, Є. Станкович, О. Канерштейн). Викладений матеріал дисертації засвідчує про глибокий інтерес здобувачки А. Бондаренко до даної теми роботи, що зумовило створення масштабного та всебічного дослідження.

Кваліфікаційна наукова праця ґрунтується на застосуванні комплексу взаємодоповнюючих методів дослідження (абстрагування, моделювання, історичний, історико-культурний, типологічний, компаративний, метод цілісного аналізу, семантичний), що дозволило досягти високої достовірності та наукової обґрунтованості результатів.

Дисертація має загальний обсяг 246 сторінок (основна частина 166 сторінок), складається з анотації, вступу, 3-х розділів, висновків, списку використаних джерел (налічує 207 найменувань, з них – 7 іноземною мовою) та додатків.

Перший розділ «Художній образ та специфіка його втілення в інструментальній музиці» спрямовано на теоретичне осмислення категорії художнього образу (підрозділ 1.1) та програмності в інструментальній музиці (підрозділ 1.2). У підрозділі 1.1 авторка узагальнює трактування поняття художнього образу у дослідженнях з естетики, психології, культурології, літературознавства та музикознавства. На основі праць науковців, А. Бондаренко виокремила основні характеристики художнього образу – суб'єктивність, ідеальність і тріадність (образ-задум, образ-знак, образ-сприймання), індивідуальність і типовість, узагальненість, символічність. Дисертантка окреслює функції художнього образу: творення та кодування смислів (за О. Овчарук), трансляційна, інформаційно-комунікативна, пізнавальна, аксіологічна, кумулятивна, прогностична. В кваліфікаційній науковій праці здобувачка особливу увагу приділяє дослідженню О. Опанасюка, що є цілком аргументованим, адже дана робота науковця присвячена художньому образу, його структурній феноменології та типології форм.

У підрозділі 1.2 авторка розкриває значення програмності, що «пов'язане з різними проявами конкретизації образного змісту, <> утіленого в певному творі» (с. 45 дис.). Влучним є те, що дисертантка висвітлює: дефініції програмності опираючись на праці дослідників А. Мухи, Ю. Юцевича, О. Фрайт; витоки програмності, базуючись на твердженнях Сократа, Платона, Аристотеля й Цицерона; принципи програмності у вокально-інструментальній та інструментальній музиці епохи Середньовіччя, Відродження, Класицизму, Романтизму, ХХ та початку ХХІ ст.; класифікацію типів програмності (А. Муха, О. Лісова, О. Фрайт) та її функції (Л. Кияновська, Н. Хінкулова). Спираючись на основні положення робіт зазначених дослідників, а також О. Афоніної, І. Борух,

Н. Зимогляд, С. Людкевича, П. Сокальського та ін., здобувачка виокремлює різновиди програмності, а саме: тематична програмність та сюжетно-літературний аспект, образна, символічна, метафорична, філософська, історична, психологічна, абстрактна та концептуальна, інтертекстуальна програмність, вказані на с. 57 дис.

Другий розділ «Історико-культурні аспекти розвитку української музики 1960-х–1980-х років» присвячений розгляду функціонування музичного мистецтва в історичних, політичних і соціокультурних умовах означеного періоду (підрозділ 2.1) та хронології звернень українських композиторів до тематики Київської Русі від середини ХІХ ст. до перших десятиліть ХХІ ст. (підрозділ 2.2). Так, підрозділ 2.1 є переосмисленням минулого в сучасних реаліях, де розкриваються процеси впливу радянської політики на різні галузі діяльності України, в тому числі культури та мистецтва, формується національна ідентичність в українському суспільстві та стійкість національної свідомості культурних діячів, відбувається протистояння митців режиму радянської влади, що є цілком обґрунтованим. Авторка дисертації висвітлила культурно-мистецькі процеси періодів «відлиги» (1953–1964), «застою» (1964–1986) та «перебудови» (1985–1991) спираючись на праці дослідників Н. Анісімової, О. Берегової, Л. Бондарук, О. Городецької, Я. Грицака, О. Забужко, О. Зінкевич, Н. Кіндрачук, С. Плохія, Є. Сверстюка, Б. Сюті, Л. Тарнашинської та ін.

Імпонує ідея здобувачки виявити жанрове розмаїття творів композиторів в історичній послідовності, приурочені тематиці Київської Русі, що є блискуче досягнута у підрозділі 2.2. Численна кількість жанрів, імен композиторів та створених ними творів означеного періоду, висвітлені дисертанткою в роботі констатують про стрімкий інтерес митців до написання композицій на тематику Київської Русі та свідчать про її універсальність. Авторкою А. Бондаренко доказово доведено, що найбільша активність створення творів на дану тематику спостерігається в 1960-х–1980-х рр. та час ювілейних святкувань 1500-річчя Києва та 1000-річчя хрещення Русі. Варто зазначити, що здобувачка вперше окреслила хронологію звернення українських митців до тематики Київської Русі.

У третьому розділі «Жанрово-стильові втілення образу Київської Русі в українській інструментальній музиці 1960-х–1980-х років» дисертантка детально аналізує фортепіанні цикли, а саме три програмні фортепіанні сюїти Б. Фільц, І. Соневицького та Г. Саська з тематикою Київської Русі (підрозділ 3.1); жанри оркестрової музики – сюїти для камерного оркестру «Фрески Софії Київської» В. Годзяцького, концертної симфонії для арфи з оркестром «Фрески Софії Київської» В. Кікти, оркестрової Сюїти №4 «З глибини віків» А. Білошицького та симфонічної поеми «Золоті ворота» О. Яковука (підрозділ 3.2); балетна музика (підрозділ 3.3) – балети «Ольга» Є. Станковича (пункт 3.3.1) та «Євпраксія» О. Канерштейна (пункт 3.3.2). Заслуговує на увагу не лише ґрунтовність і висока якість аналізів інструментальних творів українських композиторів, представлених авторкою в широкому жанрово-стильовому спектрі, але й акцент на їх актуальності та затребуваності в українському професійному музичному середовищі. Презентований аналітичний матеріал повною мірою розкриває предмет дослідження. Варто зазначити, що у кваліфікаційній науковій праці представлені нотні приклади інструментальних творів (Додаток А), які, з одного боку, акцентують увагу на виконавську спрямованість роботи, а з іншого – слугують ефективним засобом наочності та полегшують сприйняття цікаво викладеного аналітичного матеріалу.

У висновках відображено основні результати дисертації, які свідчать про успішне розв’язання здобувачкою окресленої наукової проблеми. Авторка досягла визначеної мети дослідження, забезпечила виконання всіх поставлених завдань і розкрила особливості втілення образу Київської Русі в українській інструментальній музиці 1960-х–1980-х років. Оформлення списку використаної літератури, цитат і посилань у тексті дисертації відповідає бібліографічним вимогам Національного стандарту України 8302:2015.

Здобувачка повною мірою представила основні положення дослідження у наукових публікаціях (3 – фахові; 5 – тез на матеріалах конференцій), зміст яких відповідає темі дисертації та відображає її основні положення. Кількість і обсяг

публікацій відповідають усім чинним вимогам МОН України, що висуваються на здобуття ступеня доктора філософії. Оформлення списку використаної літератури, цитат і посилань у тексті дисертації відповідає бібліографічним вимогам Національного стандарту України 8302:2015. У рецензованій праці порушень академічної доброчесності не виявлено.

В процесі ознайомлення із текстом дисертації виникли наступні **зауваження і запитання**.

Зауваження: У значущому науковому доробку авторка використовує методи, серед яких варто виокремити компаративний метод та абстрагування. Вони торкаються питань систематизації поняття жанру та стилю, а також встановлення «спільних і відмінних ознак між жанрово-стильовими особливостями втілення образу Київської Русі в обраному матеріалі» роботи (с. 26 дис.). На думку рецензента, до зазначених методів дослідження, варто було б додати жанрово-стильовий метод, котрий, з одного боку, спрямований на диференціювання наявних у дисертації інструментальних жанрів, а з іншого, – індивідуального стилю композитора як світоглядної системи.

Запитання:

1. Перше запитання продовжує лінію наукових методів. У своїй роботі серед інших Ви спираєтесь на історико-культурний, компаративний, семантичний методи дослідження, а також метод цілісного аналізу. Визначте, будь ласка, яким чином зазначений методологічний комплекс дозволив визначити та розкрити основні положення Вашої дисертації?

2. У Підрозділі 1.2 Ви розкриваєте сутність концепції програмності в інструментальній музиці, проекція котрої здійснюється у третьому розділі кваліфікаційної наукової праці. Зазначте типи та різновиди програмності, які втілюються в аналізованих творах: сюїті «Фрески Софії Київської» В. Годзяцького, концертній симфонії для арфи з оркестром «Фрески Святої Софії Київської» В. Кікти у підрозділі 3.2? Вкажіть, чи відрізняються типи та різновиди програмності в даних творах, чи ні?

Варто підкреслити, що зауваження та поставлені запитання, котрі виникли під час ознайомлення з дисертацією А. Бондаренко, є проявом наукової зацікавленості та підтверджують актуальність обраної теми та перспективність її подальшого наукового осмислення.

Узагальнюючи вищевикладене слід зазначити, що кваліфікаційна наукова праця А.Ю. Бондаренко є цілісною, завершеною, теоретично й методологічно обґрунтованою науковою працею, що відповідає всім вимогам до кваліфікаційних робіт на здобуття ступеня доктора філософії. Результати дослідження мають високу наукову новизну, обґрунтованість і практичну значущість. Авторка доказово засвідчила здатність самостійно мислити в аспекті сучасної мистецтвознавчої парадигми, продемонструвала глибоке розуміння історико-культурних процесів окресленого періоду, а також має чітку наукову позицію. Дисертація здобувачки є цінним ресурсом як у науково-мистецтвознавчому осередку, так і професійно-виконавському. Підсумовуючи вважаю, що дисертація Бондаренко Анни Юріївни **«Образ Київської Русі в українській інструментальній музиці 1960-х–1980-х років»** повністю відповідає вимогам, визначеним МОН України до робіт даного профілю, а дисертантка беззаперечно заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 «Музичне мистецтво», галузі знань 02 «Культура і мистецтво».

Кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувач кафедри академічного та
естрадного вокалу Факультету музичного
мистецтва і хореографії Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка

О.Л. Заверуха

